

UOT: 82

**LÜTFƏLİ BƏY AZƏRİN “ATƏŞKƏDƏ” TƏZKİRƏSİNDƏ  
AZƏRBAYCANLI ŞAİRLƏR HAQQINDA VERİLMİŞ MƏLUMAT****Rauf Şeyxzamanlı****AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu****[Sheikhzamanly@hotmail.com](mailto:Sheikhzamanly@hotmail.com)**

**Xülasə:** Məqalədə XVIII əsr ədəbiyyatşünası və ədibi, əslən türkmən olmuş Lütfuli bəy Azər Bəydilinin “Atəşkədə” təzkirəsində adları çəkilən azərbaycanlı şairlərdən məlumat verilir. Sözügedən təzkirənin səhifələrində həm ənənəvi olaraq Azərbaycan ərazisi bildiyimiz torpaqda, həm də onun xaricində yaşayıb yaratmış ümumən yüzə yaxın Azərbaycan mənşəli şair haqqında məlumat öz əksini tapmışdır. Qeyd olunur ki, “Atəşkədə”də verilən bəzi bilgiler həqiqətə uyğun deyil. Böyük Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin İran şəhəri Təfrişin sakinləri sırasında yer alması və onun guya Təfrişdən olmasını “isbatlayan” beytlərin bu əsərə daxil edilməsi xüsusi təəssüf doğurur. Buna rəğmən, təqribən iki əsr yarım bundan əvvəl yazılmış “Atəşkədəyi-Azər” bu gün də İranın ən mötəbər ədəbi təzkirələrdən sayılır və azərbaycanlı şairlərin ömür yolunu və ədəbi irsini tədqiq etmək üçün dəyərli mənbə kimi öz əhəmiyyətini itirməyib.

**Açar sözlər:** Azərbaycan ədəbiyyatı, Lütfuli bəy Azər, “Atəşkədə”, təzkirə, farsdilli şairlər, Nizami Gəncəvi

**Ключевые слова:** азербайджанская литература, Лютфали бек Азер, «Атешкаде», тезкире, персоязычные поэты, Низами Гянджеви

**Key words:** Azerbaijani literature, Lutfali bek Azer, “Ateshkadeh”, tezkire, Persian-speaking poets, Nizami Ganjavi

**Giriş**

Azərbaycanda XI əsrdə təşəkkül tapmağa başlamış farsdilli ədəbiyyat XX əsrədək uzanan böyük və şanlı yol keçmişdir. Bəzən farsdilli şeiriyyatın “günəşi” adlanan Nizami Gəncəvi, ən yaxşı qəsidəyazanların başında yer tutan Xaqani Şirvani və daha neçə-neçə azərbaycanlı müəllif həm Azərbaycanın, həm İranın mədəniyyətinə şərəf gətirmişlər. Təbii ki, fars ədəbiyyatını tədqiq edənlər, o cümlədən təzkirənavislər, bir qayda olaraq öz əsərlərində əslən azərbaycanlı olan şairlərin yaradıcılığına geniş yer ayırırdılar. Demək olar ki, bütün bu qəbildən olan əsərlərdə azərbaycanlı müəlliflərin adı çəkilir. Lütfuli bəy Azər Bəydilinin “Atəşkədə” adlı təzkirəsi də bu sıradan istisna deyil.

Azər təxəllüslü Hacı Lütfuli bəy Bəydili Şamlu İsfahani ( حاجی لطف علی بیگ بیگلری شاملو ) elə nisbəsindən də bilindiyi kimi İsfahan şəhərində dünyaya gəlmişdi. Onun doğum ili haqqında müxtəlif fikirlər söylənilir. Azərbaycan alimlərinin arasında Azərin ömür yolunu və yaradıcılığını ən çox araşdırmış mərhum Mehri Məmmədova Lütfuli bəyə bir çox məqalə və kitab həsr etmişdi. O, özünün “Lütfuli bəy Azər və Azərbaycan ədəbiyyatı” kitabında yazır ki, “Lütfuli bəy Azər Bəydilinin anadan olma tarixinə dair Azərbaycan, fars və ərəb mənbələrində verilən məlumatlar dolaşmaq və ziddiyyətli... “Atəşkədə”nin əlyazma və çap nüsxələrində bir-birindən fərqli olan 1123, 1124, 1126, 1134 və 1136-cı hicri illəri göstərilmişdir” [1;8-9]. Lakin tədqiqatçıların əksəriyyəti və o cümlədən M.Məmmədovanın özü “Atəşkədə” müəllifinin məhz qəməri 1134-cü ildə (miladi 1722) doğulduğunu göstərir. Elə körpə yaşından Mahmud Əfqanın İsfahana həmləsindən sonra ailəsilə Quma köçməli oldu. Nadir xan Əfşar İranın cənub bölgələrinin – Ların, Bəndər-Abbasi və Səvəhilin hökumətini onun atası Ağaxan Bəydili Şamluya tapşırırdı. Atasının ölümündən sonra o, həcc ziyarətinə getdi və müqəddəs borcunu yerinə yetirib Nadir şahın Xorasandakı ordugahına

gəldi. Ordu sıralarında Mazandarana, oradan Azərbaycana və İraqı-Əcəmə yürüş etdi. Ardınca ordudan tərxis olub İsfahana qayıtdı, oradan da yenidən Quma getdi və ömrünün axırınadək, yəni h.q. 1195-ci ilə qədər (m.1781) orada yaşadı.

“Atəşkədə” (اتشکده), yəqin ki, Lütfuli bəy Azərin ən məşhur əsəridir, lakin biz onun digər əsərlərini də tanıyıırıq: “Məsnəviyi-Azər” (və ya “Məsnəviyi-süzü güdaz”), “Yusif və Züleyxa” məsnəvisi ki, əslində Əbdürrəhman Caminin əsərinə nəziredir və s. Onun “Divan”ının həcmi isə on min beytdən artıqdır. Maraqlıdır ki, “Divan”a daxil olan şeirlər iki dildə yazılıb. Əksəriyyəti farsca olsa da, bir neçə yüz beyti cağataycadır və bəzi mütəxəssislərin fikrincə cağatay türkcəsində yazılan ən gözəl şeirlərdəndir. “Atəşkədə” təzkirəsini isə o, yalnız farsca yazan şairlərə həsr etmişdi.

Lütfuli bəy öz “Atəşkədə”sini təqribən 20 il ərzində, yəni h.q.1174-1193-cü illərdə (m. 1760/61-1779) yazmışdı. Əsər o vaxt İranın “vəkilür-rüaya”sı, yəni qeyri-rəsmi padşahı olmuş Kərim xan Zəndə (h.q.1119-səfər 1193/m.1705-1779) həsr edilmişdi. Azər təzkirəsində özündən əvvəlki əsrlərdə yaşamış şairlər haqqında verdiyi bilgiləri əsasən digər təzkirənavislərin əsərlərindən köçürsə də (ədəbiyyatşünas Əhməd Gülçin Məani özünün “Farsdilli təzkirələrin tarixi” əsərində yazır ki, “Azər Bəydili şairlərin divanlarını şəxsən seçdiyini iddia etsə də, əməldə görürük ki, o, hicri XI əsrin əvvəllərində yaşamış keçmişin şairləri haqqında “Xülasətül-əşar və zübdətül-əfkar” adlı böyük təzkirənin gözədayməz bir xülasəsini “Atəşkədə” adı ilə bizə təhvil vermişdi” [4;4]. Mir Təqiəddin Kaşani adı çəkilən təzkirəni XVII əsrin əvvəlində yazmışdı), sonrakı dövrlərə aid məlumat böyük əhəmiyyət kəsb edir. İranın məşhur “Fənxə” və “Dəna” kataloqları “Atəşkədəyi-Azər”in İranın özündə və xaricdə 160-dan çox əlyazma nüsxəsinin qorunmasından xəbər verirlər [5 və 6]. XIX əsrin sonunda və XX əsrin əvvəlində bu təzkirə iki dəfə Kəlküttədə və bir dəfə Bombeydə qaşbasma çap üsulu ilə, sonralar isə Tehrandə həm qədim, həm də müasir qayda ilə dəfələrlə nəşr olunmuşdur. Azərbaycanda “Atəşkədə”nin yeddi əlyazma nüsxəsi AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun xəzinəsində hifz olunur.

“Atəşkədəyi-Azər” çox mürəkkəb şəkildə tərtib edilib. Əsər “məcmərə” adlanan iki böyük fəsildən ibarətdir. Məcmərə sözü “Ərəb və fars sözləri lüğəti”ndə manqal və ya buxurdan kimi tərcümə olunur [3;381]. Birinci məcmərənin əvvəlində “şahların, şahzadələrin və çox qüdrətli əmirlərin ... özləri və şeirləri”nə [2;5a] həsr olunmuş “Şölə” gəlir. Burada azərbaycanlı hökmdar-şairlər geniş təmsil olunublar. Ondan sonra birincisi İran şairləri, ikincisi Turan şairləri və üçüncüsü Hindistan şairləri barəsində məlumatı ehtiva edən üç “Əxgər”, yəni “köz” gəlir. Birinci Əxgər öz növbəsində beş “Şərarə”yə (qılgılcıma) bölünür. Birinci Şərarə “Azərbaycanın fəşahət və bəlağət sahibləri haqqında”dır [2;5a] və, təbii ki, əsərdə adları çəkilən azərbaycanlı şairlərin əksəriyyəti məhz burada zikr olunub. İkinci Əxgər Xorasanın, üçüncü Təbəristan ilə Gürganın, beşinci Farsın şairlərinə həsr edilibdir. Dördüncü Əxgər isə iki “Şüa”ya bölünür. Onlardan birincisində İraqı-Ərəbin, ikincisində isə İraqı-Əcəmin ədiblərindən bəhs olunubdur. Birinci Məcmərənin “Füruğ” (ışıq) adlı xüsusi bölümündə müəllif xanım şairlərini təqdim edib. İkinci Məcmərə iki “Pərtöv”dən (bu söz yuxarıda adı çəkilən “Ərəb və fars sözləri lüğəti”ndə bizim dilimizə işıq, nur, şüa, parlaqlıq kimi tərcümə edilibdir [3;498]) ibarətdir. Birincidə müəllif öz müasirlərindən yazıb, ikincidə isə özündən və öz əsərlərindən bəyan edibdir.

Azərbaycanlı şairlər barəsində əsərin müxtəlif bölümlərində rast gəlmək olar. Əlbəttə, orta əsrlərdə yaşamış adamın hansı millətin nümayəndəsi olduğunu müəyyənləşdirməyin özü çox müşkül işdir. Biz bu məsələ üzərində çalışarkən aşağıdakı meyarlara üstünlük vermişdik:

1. Ənənəvi olaraq Azərbaycan torpağı kimi tanınan və Azərbaycan türklərinin sayca üstünlük təşkil etdikləri ərazidə yaşayanlar;

2. Azərbaycanın xaricində yaşayan, lakin azərbaycanlı nəsiləndən olanlar.

3. Nizami Gəncəvi. Bu şair Azərbaycanda yaşayıb, azərbaycanlı olub, lakin onun adı Lütfəli bəy Azər tərəfindən Qumun yaxınlığında yerləşən Təfriş şəhərinin şairləri siyahısına daxil edilmişdi. “Atəşkədə”nin müəllifi Nizaminin bütün ömrünü Azərbaycanda, Gəncədə keçirdiyini etiraf etsə də, onun əcdadlarının Gəncəyə Təfrişdən köçməsi haqqında mənşəyi məlum olmayan şeyiyyə əsaslanaraq bu işi görmüşdü. O, hətta ondan əvvəl XVII əsrdə Mir Təqiəddin Məhəmməd Kaşaninin “Xülasətül-əşar və zübdətül-əfkar” təzkirəsinə və Əmin Əhməd Razinin “Həft iqlim” təzkirəsinə daxil etdikləri guya Nizaminin özünün əslən Təfrişin Ta kəndindən olması haqqında yazdığı iki beyti “Atəşkədə”yə köçürmüşdü. Biz fərz edə bilərik ki, Azərin bu hərəkətinə onun özünün uzun müddət Qumda yaşaması təsir etmişdi.

Aşağıda azərbaycanlı şairlərin siyahısı verilib. Siyahı Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan “Atəşkədə”nin əlyazma nüsxəsinin [2] əsasında tərtib olunub. Yerin azlığı səbəbindən bütün şairlər haqqında yazılanların bir məqalədə dərc edilməsi imkandan xaric olsa da, seçilmiş məlumat burada tam şəkildə təqdim olunur.

#### Birinci Məcmərənin Sözlə bölməsi:

Xətai – ismi-şərifli Şah İsmayıl Səfəvidir (Allah onun qəbrini nurla doldursun!). Atası tərəfdən nəsil şəcərəsi həzrət Qütbülarifin Şeyx Səfiəddin İshaq Ərdəbiliyə yetişir. O böyük Şeyxin həyatı haqqında tarix kitablarında və “Təzkirətül-övliya”da yazılıbdır və Şeyxin öz yazıları onun halına həqiqi şahiddir. Onun möhrəm nəslə on altı arxa vasitəsilə yeddinci imam cənab Seyyidül-əkəbir və İmamül-əziz Musa əl-Kazima (sələvatullah və səlamüh əleyhi!) yetişir. Anası tərəfdən türkmən ulusunun böyüklərindən və İranın bəzi məmləkətlərinin hakimi Həsən bəy Türkmənə çatır. 905-ci ildə (m.1499) o həzrət dünyanı fəth etmək arzusuna düşdü. 25 il ərzində Azərbaycan, Darülmərz, Xorasan, İraqi-Ərəb, İraqi-Əcəm və fars vilayətlərin hakimiyyətini yerli hökmdarların əllərindən aldı və cəfəri dininin rəvacına lazımı ehtiram etməyə nail oldu. 930-cu ildə (m.1524) ömrünün günəşi zavalı uğradı.

Əlqas Mirzə (I Şah İsmayıl Səfəvinin oğlu), Bəhram Mirzə Səfəvi, Cahi (Sultan İbrahim Mirzə, Bəhram Mirzənin oğlu), Sami (Sam Mirzə, Şah İsmayıl Səfəvinin oğlu), Şah Təhmasib Səfəvi, Şah Abbas Mazi (Birinci və ya Böyük Şah Abbas Səfəvi), Şah Abbas Sani (İkinci Şah Abbas Səfəvi, Şah Səfi Səfəvinin oğlu), Adili (İkinci Şah İsmayıl Səfəvi, Şah Təhmasib Səfəvinin oğlu).

#### Birinci Şərarənin birinci Əxgəri:

Ərdəbil: Cami, Rəğib, Məhvi.

Ordubad: Mirzə Hatəm bəy, Ziyai.

Bəyləqan: Mücirəddin.

Darüssəltənə Təbriz: Ənvar (Şah Qasım), Molla Əbdülbaqi Mərvî, Cövhəri (Mirzə Müqim), Heydəri, Mövlana Şəmsəddin (Şəms Təbrizi), Şərif Səburi Saib (Saib Təbrizi), Əssar, Qətran ibn Mənsur, Şeyx Mahmud Şəbüstəri, Əmir Əsədullah, Bədii, Cəfəri, Həqiri, Xari, Mir Rasti, Rəğib, Şövqi, Tufi, Zühuri, Əczi, Üzri, Fəsihi, Fərdi, Füsuni, Kazima, Müşki, Məruf, Məlum, Məğribi, Məlhəmi, Məsihi, Müqimi, Nisari, Vüqui.

Xalxal: Fənai.

Şirvan:

Həkim Xaqani – o, Əfzələddin İbrahim ibn Əli ən-Nəccar, dəyəri çox və mərtəbəsi yüksək olan fəzilət sahibidir. Əbul-Üla Gəncəvinin xidmətində elm ilə kamal kəsb etmiş, əyə məşğul olmuşdu. Həminin hörmətini və rəğbətini qazanmışdı. Böyük xaqan Şirvanşahın və Alp Arslan Səlcuqinin müasiri olmuşdu. Axırda türk ilə təcrid salığı oldu, riyazət və mücahidlik yolunu seçdi və hökmdarlara xidmət etməkdən vaz keçməyin səbəbindən bir müddət həbsdə qaldı. Yenidən divan işində qulluq etmək istəməyib bir karvanla Hicaz səhrasına yola düşdü. Yolda “Təhfətül-İraqeyn”i nəzmə çəkdi. Həqiqətən, nəzm fənnlərinin heç bir fənnində məşhur ustadlardan geri qalmır və sözsöyləmə təriqətində özünəməxsus tərz

ixtira etmişdir. Yüksək mənalar və bəyənیلən ifadələr sahibidir. Fəqirin onun kəlamlarına sonsuz etiqadı vardır. Şair müasirlərilə söhbətlər edərmiş. Əvvəl təxəllüsü Həqayiqi olub, axırda böyük xaqandan Xaqani ləqəbini aldı. 582-ci ildə (m.1186) Təbrizdə vəfat etdi. Sürxabda dəfn olundu. Başqa şairlər də onun civarında dəfn olunduğundan o yer Məqbərətüş-şüəra adı ilə məşhurdur.

Seyyid Zülfüqar, İzzəddin, Fələki.

Gəncə:

Əbul-Üla – o diyarın əhalisindəndir. Bir çox dəyərli şairin ustadıdır və sələfləri onu ustadüş-şüəra adlandırmışdılar. Xaqani və Fələki Şirvani hər ikisi onun ehsan süfrəsinin küncündə diz çöküb çörək qırıntılarını yeyərdilər. Deyirlər, qızını böyüdüb Xaqaniyə vermiş, Fələkiyə isə təsəlli xətrinə iyirmi min dirhəm bağışlamışdı. Şirvanşahların dövründə məliküşşüəra olmuşdu. O düz yolla gedən hökmdarlar, o cümlədən şirvanşah və oğlu Cəlaləddin Mənuçöhr fəzl və kamal əhlinə qayğı göstərərdilər. Bu səbəbdən onların kərəm avazları və ululuqları bütün aləmə yayılmışdı. Bu barədə Əbul-Ülanın, Nizaminin, Xaqaninin, Fələkinin və o padşahın yüksək dairələrinin digər müsahibləri və nədimlərinin divan kitablarında açıq-aşkar göstərilir və şərəfli adları qiyamətədək hökmdarlar arasında zikr olunacaqdır. Deyirlər ki, həmin padşahlar Ərdəşir Babəkanın övladlarından olmuş Bəhram Çubinin nəslindəndirlər. Xaqani ustadının vəsatətilə şöhrət bayrağını qaldırmağı və padşahın onu əzizləməyi guya cənab ustadın xətrinə dəyir və qüruruna toxunur. Əbul-Üla onun həcvində qitələr yazır. Divanı nəzərə çarpmayıb. Rəhmətüllahi əleyhi.

Yusif Kosa.

Marağa: Övhədi.

Dördüncü Əxgərin birinci Şüası: Füzuli

Dördüncü Əxgərin ikinci Şüası.

Qəzvin: Əbu Ömər Əbhəri, Şeyx Şəhabəddin Sührəvərdi, Vəhid, Qazı Əhməd Qəffari, Əbri, Mirzə Əsəd bəy, Ədhəm bəy, Mirzə Əhməd, Şeyx Məhəmməd Əmin, Mirzə Cəfər Heyrəti, Hacı bəy, Hafiz, Xizri, Deyləmi, Dərviş Dəhəki, Rafei, Salik, Saili, Siracəddin Qümri, Şərəf, Şərmi, Şəhabi, Səfiri, Ziya, Təb'i, Əzizi, Übeyd, Ümidəddin, Fariği, Fəruği, Kaka, Mirzə Müqim, Molla Murad, Malik, Məsrur, Zəki, Vaiz, Yəmək, Yusif.

Birinci Məcmərənin "Fəruğ" bölümü:

Məhsəti Gəncəvi – Gəncənin böyük zadəganlarından olmuşdu. Bəziləri onu nişaburlu kimi tanımışdı. Hər halda qadın xeylağı arasında belə təb heç kəsdə diqqəti cəlb etməmişdi. Sultan Səncərin məclisində böyük etibar qazanmış və sultanlıq dövlətindən cah-calal bayrağını qaldırmışdı. "Məhsəti" kəlməsi mürəkkəbdir. "Məh" "mah" (ay) sözünün yumşalmış şəklidir, "siti" isə "seyyid" sözünün qısalmasıdır ki, bu zamanlarda xanımlara deyirlər. Çoxlu şeirlər yazmışdı.

Nəhayət, "Şeyx Nizami – və o, Əbu Məhəmməd İlyas ibn Yusif Müəyyəd. O cənabın əsli Qumun mahallarından sayılan Təfrişin pak torpağındandır. Guya [deyilənə görə] atası ya babası Azərbaycanın mötəbər bölgələrindən və xoş ab-havası ilə məşhuri-cahan olan Gəncəyə getmiş və o xoşbəxt cənab orada dünyaya gəlmişdi. "İqbalnamə"də buyurur:

İnci kimi Gəncə dənizində itəmə də, Lakin Qumun dağlıq yerindənəm  
Təfrişdə bir kənd var, adı "Ta"dır, Nizami oradan ad-san qazanıb

O böyük şəxsin gözəl xüsusiyyətləri saya gəlməzdi və o, süluk aləmində Əxi Fərəx Zəncaninin müridlərindən olmuşdu. Deyirlər ki, cavanlıq çağının əvvəlindən ömrünün axırınadək nəfəs və hava istəyinn artıq dərəcədə olması səbəbindən başqa şairlər kimi hökmdarları və böyükləri heç narahat etməzdi, bəlkə alimiqlər padşahlar onun astanasına tələsərdilər. Necə ki, Atabəy Qızıl Arslan imtahanı keçirmək məqsədilə onun zaviyəsinə getmişdi və Şeyx batin aləmində onun məqsədini duyub böyüklərin həşməti və təmtərağı

onun gözündə aşkar göründü. Bir saatdan sonra Sultan gördü ki, səccadənin üstündəki bir parça keçənin üzərində oturub və qabağında Müshəf, mürəkkəbdən, qələm və əsa var. Sultanın Şeyxə etiqadı tam hasil oldu. Şairlik rütbəsi yazdığımdan da artıqdır və fəqir üçün dörd söz rüknündən biridir. 586-cı ildə (m.1190/91) onun ruh humayı müqəddəs yuvaya uçandan sonra fazillər, ariflər və şairlər onun təxəyyülünün sayəsində bu gün ortada olan bu beş kitabı cəm edib “Xəmsə” adlandırmışdılar ki, onlardan hər birisinin dibaçəsində özünün söylədiyi kimi, hərəsi bir tac-taxt sahibinin xahişi ilə nəzmə çəkilməmişdi. Üstündən zamanın keçməsi və əlaqələrin itməsi nəticəsində o kitabdan heç beşdə bir hissəsi də səhifə qalmasa da, yenə də “Pənc gənc”in [Pənc gənc – Beş xəzinə, “Xəmsə”nin digər adı] rüknüdür ki, nəzm bazarının kisəsi boş müflisləri qəlb ilə gözlərinin cib ilə ətəyini bu xəzinənin cəvahirləri ilə zənginləşdirib və bu gün də bu işə davam edir. “Visə və Ramin” məsnəvisini bəziləri Şeyxə, bəziləri isə Nizami Əruzi Səmərqəndiyə aid edirlər [Əslində adı “Vis və Ramin” olan bu dastanın müəllifi Fəxrəddin Əs’əd Gürganidir. O, bu məsnəvinin üzərində 12 il çalışaraq 1056-cı ildə işi tamamlamışdı – R.Ş.]. Amma fəqirin fikrincə, əgər “Xəmsə”yə nəzər yetirsək, cənab Şeyxin şeirlərindən olsa belə, lap əvvəllər, hələ püxtələşmədiyi dövrdə yazmışdı. Hər halda Şeyxin o məsnəviyə ehtiyacı yoxdur. Şeyx Gəncədə dəfn edilib və onun nurla dolu məzarı indi də əzəmət və hörmət sahiblərinin ziyarət yeridir. “Xəmsə”dən şeirlər seçmək müşkül işdir, çünki o gözəl beytləri yazmaqla bu kitabın çərçivəsini aşmış olarlar. Bəlkə başqa kitabla möhtac olarlar. Amma əgər onun hər kitabından nümunə adı ilə bir neçə beyti yazsalar, insafdan xaricdir. Buna görə onları görəndə o kitabın mütaliəsinə keçər. Deyirlər, “Xəmsə”dən savayı qəsidələrdən, qəzəllərdən, qitələrdən və rübailərdən min beyti olub ki, hal-hazırda ortada yoxdur” [2; 76-77].

### Nəticə

İranın türkmənmənşəli ədibi Lütfəli bəy Azərin “Atəşkədə” əsəri XVIII əsrin fars dilində yazılmış ən mötəbər təzkirələrdən biridir. Onun səhifələrində 842 şair haqqında məlumat təqdim olunur ki, onlardan ən azı yüzü azərbaycanlıdır. Burada Əbul-Üla Gəncəvinin, Əfzələddin Xaqani Şirvaninin, Məhəmməd Füzulinin və digərlərin adı çəkilir. Təəssüflə qeyd olunmalıdır ki, müəllif Nizami Gəncəvinin məntiqə zidd olaraq Gəncəyə yox, Təfrişə aid etmiş və bunu guya Nizaminin özünün yazdığı, lakin əslində Nizaminin heç bir əsərində yer almadığı iki beytlə sübuta yetirməyə çalışmışdır. Bunun təsiri ilə bəzi müasir tədqiqatçılar da “Atəşkədəyi-Azər”ə istinad edərək böyük Azərbaycan şairini təfrişli və ya qumlu adlandırırlar.

### Ədəbiyyat

1. M. Məmmədova. “Lütfəli bəy Azər və Azərbaycan ədəbiyyatı”. Bakı: “Örnək” nəşriyyatı, 2001.
2. Lütfəli bəy Bəydili. “Atəşkədəyi-Azər”. AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun xəzinəsi. Əlyazma nüsxəsi M-238.
3. “Ərəb və fars sözləri lüğəti”. Redaksiya heyəti: B.T.Abdullayev, Ə.Ə.Orucov, Y.Z.Şirvani. Bakı: Azərbaycan SSR EA nəşriyyatı, 1966.

4. تاریخ تذکره های فارسی. جلد اول. تالیف احمد گلچین معانی. انتشارات کتابخانه سنائی. تهران-1363.
5. فهرستگان نسخه های خطی ایران. (فنها). به کوشش مصطفی درایتی. تهران-1390.
6. فهرستواره دستنوشتهای ایران. (دنا). به کوشش مصطفی درایتی. تهران-1389.

**İNFORMATION ABOUT AZERBAIJANI POETS SET OUT IN THE TEZKIRE  
OF "ATESHKADEH" BY LUTFALI BEK AZER BEKDILI*****Sheikhzamanly Rauf******Summary***

The article provides information about the 18th-century Turkman by origin literary critic and poet Lutfali bey Azer Bekdili, who mentioned Azerbaijani poets in his tezkire of "Ateshkadeh". The pages of the said tezkire contain information about almost a hundred poets of Azerbaijani origin who lived and worked both in the territory traditionally considered Azerbaijani and beyond its borders. But not all the data presented in the "Ateshkadeh" correspond to reality. Of particular regret is the mention of the great Azerbaijani poet Nizami Ganjavi in the part concerning the inhabitants of the Iranian city of Tefrish, as well as the inclusion in this work of several beyts allegedly proving his Tefrish origin. Despite this, "Ateshkadehe-Azer", which was copied approximately two and a half centuries ago, is still considered one of the most famous and authoritative tezkires in Iran and has not lost its importance as a valuable source for studying the life and literary heritage of Azerbaijani poets.

**СВЕДЕНИЯ ОБ АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ ПОЭТАХ, ИЗЛОЖЕННЫЕ В ТЕЗКИРЕ  
ЛЮТФАЛИ БЕКА АЗЕРА БЕКДИЛИ «АТЕШКАДЕ»*****Шейхзаманлы Рауф******Резюме***

В статье повествуется об азербайджанских поэтах, упомянутых в тезкире XVIII века «Атешкаде» литератором и поэтом тюркманского происхождения Лютфали бек Азером Бекдили. На страницах вышеупомянутой тезкире говорится об около ста поэтах азербайджанского происхождения, живших как на территории, традиционно считающейся азербайджанской, так и за ее пределами. Отмечается, что не все данные, изложенные в «Атешкаде», соответствуют действительности. Особое сожаление вызывает упоминание о великом азербайджанском поэте Низами Гянджеви в части, касающейся жителей иранского города Тефриш, а также включение в это произведение нескольких бейтов, якобы доказывающих его тефришское происхождение. Вместе с тем, увидевшая свет приблизительно два с половиной века назад «Атешкадеи-Азер» и сегодня считается в Иране одной из наиболее известных и достоверных литературных тезкире и не утратила своего значения как ценный источник для изучения жизненного пути и творчества азербайджанских поэтов.

*Məqalə akademik Möhsün Nağısoylu tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.  
Daxil olduğu tarix 10 oktyabr 2024-cü il*